σίας κράτους μέλους η οποία παρέχει στον κάτοχο διπλώματος ευρεσιτεχνίας την εξουσία να παρακωλύει την εμπορία, μέσα σ' αυτό το κράτος, προϊόντος το οποίο έχει παρασκευαστεί σε άλλο κράτος μέλος από τον κάτοχο δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως που αφορά παράλληλο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας που έχει λάβει ο ίδιος κάτοχος του διπλώματος. Σχετικά, δεν έχει σημασία το αν η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως συνοδεύτηκε ή όχι από απαγόρευση εξαγωγής, αν σ' αυτή έχουν καθοριστεί δικαιώματα υπέρ του κατόχου του διπλώματος ευρεσιτεχνίας κι αν αυτός έχει δεχτεί ή αρνηθεί να τα εισπράξει.

Πράγματι, ο κάτοχος διπλώματος ευρεσιτεχνίας χάνει, μετά από τέτοιο μέτρο, την εξουσία να αποφασίζει ελεύθερα για τους όρους υπό τους οποίους διαθέτει στο εμπόριο το προϊόν του. Όμως, το ουσιαστικό περιεχόμενο του δικαιώματος ευρεσιτεχνίας έγκειται κυρίως στο ότι απονέμεται στον εφευρέτη το αποκλειστικό δικαίωμα να θέτει πρώτος σε κυκλοφορία το εν λόγω προϊόν ώστε να μπορεί να ανταμείβεται για την προσπάθειά του ως εφευρέτη. Επομένως, για την εξασφάλιση του ουσιαστικού περιεχομένου των αποκλειστικών δικαιωμάτων που απορρέουν από την ευρεσιτεχνία του, είναι αναγκαίο να επιτρέπεται στον κάτοχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας να αντιτάσσεται στην εισαγωγή και στην εμπορία προϊόντων που έχουν παρασκευαστεί στο πλαίσιο δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
G. FEDERICO MANCINI
της 23ης Απριλίου 1985 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Τα ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο το Ολλανδικό Ανώτατο Δικαστήριο επαναφέρουν ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα και τα πλέον περίπλοκα ζητήματα του κοινοτικού δικαίου. Πρόκειται ουσιαστικά για την προσαρμογή των απαιτήσεων της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων με την προστασία των δικαιωμάτων βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας που διασφαλίζει η έννομη τάξη των κρατών μελών. Επί του ζητήματος αυτού, υπάρχει ήδη πλούσια νομολογία· στο μωσαϊκό που προκύπτει από τη νομολογία αυτή πρέπει να προσθέσουμε σήμερα μια καινούρια ψηφίδα, μεριμνώντας — και αυτό είναι έργο κοπιαστικό — να την εναρμονίσουμε με εκείνες που υπάρχουν ήδη.

Τα περιστατικά που οδήγησαν στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του Hoge Raad αφορούν αποκλειστικά την εμπορία στις Κάτω Χώρες ενός φαρμακευτικού προϊόντος γνωστού ως « furosemide ». Η μέθοδος παρασκευής του κατοχυρώθηκε με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για πρώτη φορά στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία από τη γερμανική επιχείρηση Hoechst στις αρχές της δεκαετίας του 60. Κατά την ίδια περίοδο, η εταιρία Hoechst κατοχύρωσε επίσης την εφεύρεσή της στη Μεγάλη Βρετανία και στις Κάτω Χώρες και έγινε έτσι κάτοχος τριών παράλληλων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας. Το 1972, βάσει του βρετανικού διπλώματος ευρε-

* Μετάφραση από τα ιταλικά.

σιτεχνίας της εταιρίας Hoechst, μια τοπική επιχείρηση — η DDSA Pharmaceuticals Ltd (στο εξής: η DDSA) — έλαβε, βάσει του άρθρου 41 του Patents Act του 1949 που ίσχυε τότε, δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως για την παρασκευή, εισαγωγή και πώληση του « furosemide » εντός του Ηνωμένου Βασιλείου.

Η διάταξη όριζε: « υπό την επιφύλαξη των προηγούμενων διατάξεων..., όταν δίπλωμα ευρεσιτεχνίας χορηγείται για α) ουσία που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τροφή ή ως φαρμακευτικό προϊόν... ή για β) μέθοδο παρασκευής της ουσίας αυτής..., ο ελεγκτής διατάσσει, κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου, τη χορήγηση στον αιτούντα άδειας εκμεταλλεύσεως του διπλώματος ευρεσιτεχνίας βάσει των όρων που κρίνει ενδεδειγμένους, εκτός αν θεωρεί ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι απορρίψεως της αίτησης ».

Η άδεια εκμεταλλεύσεως που χορηγήθηκε στην DDSA περιείχε απαγόρευση εξαγωγής του φαρμακευτικού προϊόντος· αλλά, λίγο πριν τη λήξη της ισχύος του βρετανικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας, δηλαδή κατά το τέλος του 1976, η DDSA αγνόησε την απαγόρευση αυτή, πωλώντας στην εταιρία Pharmon, ολλανδική φαρμακευτική επιχείρηση, μια μεγάλη παρτίδα δισκίων furosemide που είχε παρασκευάσει. Η εταιρία Pharmon ήθελε προφανώς να διαθέσει στο εμπόριο στις Κάτω Χώρες το φαρμακευτικό προϊόν που προμηθεύτηκε κατά τον τρόπο αυτόν· αλλά, η εταιρία Hoechst προσέφυγε δικαστικώς κατά της Pharmon. Ως κάτοχος του ολλανδικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας, η ισχύς του οποίου δεν είχε ακόμη λήξει τη στιγμή εκείνη, η Hoechst πέτυχε, για να προστατεύσει το αποκλειστικό της δικαίωμα εκμεταλλεύσεως του furosemide στις Κάτω Χώρες, την απαγόρευση της εμπορίας από την ανταγωνίστρια επιχείρηση.

Τότε, η εταιρία Pharmon προσέφυγε ενώπιον του δικαστηρίου του Rotterdam, ζητώντας του να αποφανθεί ότι αυτό το μέτρο δεν αφορούσε την παρτίδα του furosemide που εισήχθη από τη Μεγάλη Βρετανία όπου, κατά την άποψή της, το παρασκεύασμα αυτό είχε κανονικά διατεθεί στο εμπόριο από την DDSA, κάτοχο της άδειας εκμεταλλεύσεως της εταιρίας Hoechst. Κρίνοντας σκόπιμο να ζητήσει από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει ορισμένες κοινοτικές διατάξεις, το δικαστήριο του Rotterdam ανέβαλε την έκδοση οριστικής αποφάσεως. Πάντως, η εταιρία Hoechst προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Εφετείου της Χάγης. Το τελευταίο διαπίστωσε ότι είχε πράγματι συναφθεί σύμβαση πωλήσεως μεταξύ της εταιρίας Pharmon και της DDSA και ότι το πωληθέν εμπόρευμα είχε παραδοθεί στον αγοραστή στις Κάτω Χώρες· υπό το φως των περιστάσεων αυτών, το εν λόγω εμπόρευμα δεν μπορούσε να είχε προηγουμένως πωληθεί στη Pharmon στο Ηνωμένο Βασίλειο· η εταιρία Hoechst δεν είχε εισπράξει κανένα δικαίωμα για την πώληση στην εταιρία Pharmon. Επομένως, το Εφετείο μεταρρύθμισε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Τότε, η εταιρία Pharmon άσκησε αναίρεση υποστηρίζοντας ότι το Εφετείο της Χάγης εσφαλμένως απέκλεισε την προηγούμενη διάθεση στο εμπόριο της παρτίδας δισκίων που της είχε πωλήσει η DDSA. Κρίνοντας ότι τα περιστατικά της υπόθεσης δημιουργούσαν αμφιβολίες ως προς την έννοια και την έκταση ισχύος των διαφόρων διατάξεων της Συνθήκης, το Hoge Raad ανέστειλε τη διαδικασία με απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 1984 και ζήτησε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί των ακολούθων ερωτημάτων:

1) Οι διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εντός της κοινής αγοράς εμποδίζουν τον κάτοχο διπλώματος ευρεσιτεχνίας να ασκεί το δικαίωμα που του παρέχει η νομοθεσία κράτους μέλους να αντιτάσσεται στην εμπορία εντός του κράτους αυτού προϊόντος το οποίο προστατεύεται από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, όταν πρόκειται για προϊόντα που παρασκευάζονται σε άλλο κράτος μέλος και πωλούνται απευθείας, παραδίδονται δε, στο εν λόγω κράτος μέλος, σε αγοραστή που κατοικεί στο πρώτο κράτος μέλος από τον κάτοχο δεσμευτικής άδειας εκμετάλλευσης παράλληλου διπλώματος ευρεσιτεχνίας, που ο ίδιος ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας κατέχει στο άλλο αυτό κράτος μέλος;

2) Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα εξαρτάται από το αν οι αρχές του άλλου κράτους μέλους έχουν συνδέσει την απαγόρευση εξαγωγής με τη δεσμευτική άδεια εκμετάλλευσης που αναφέρεται ανωτέρω;

3) Για την απάντηση στο πρώτο ερώτημα, έχει σημασία το αν:

α) ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας μπορεί γενικά να απαιτεί δικαιώματα για τα προϊόντα που διατίθενται στο εμπόριο από τον κάτοχο της άδειας εκμετάλλευσης βάσει της δεσμευτικής του άδειας εκμετάλλευσης;

β) ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας μπορεί να απαιτήσει δικαιώματα για τη συγκεκριμένη παρτίδα, στην οποία αναφέρεται η παρούσα υπόθεση;

γ) ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας όχι μόνο μπορεί να απαιτήσει δικαιώματα, αλλά και αν στην πραγματικότητα έχει εισπράξει (ή επιδίωξε να εισπράξει) δικαιώματα;

2. Κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι διάδικοι της κύριας δίκης, οι κυβερνήσεις έξι κρατών μελών (Δανίας, Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Κάτω Χωρών, Ηνωμένου Βασιλείου) και η Επιτροπή των Κοινοτήτων. Ουσιαστικά, από τα έγγραφα αυτά προκύπτουν δύο απόψεις ως προς την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα 1. Πράγματι, κατά την ομόφωνη άποψη των παρεμβαινόντων, το να περιληφθεί μεταξύ των όρων δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως η απαγόρευση εξαγωγής (ερώτημα 2) και το γεγονός ότι ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας δικαιούται ή όχι να εισπράξει δικαιώματα (ερώτημα 3) δεν έχουν σημασία για την επίλυση του προβλήματος που θέτει το πρώτο ερώτημα.

Το ερώτημα αφορά την έκταση εφαρμογής που πρέπει να αναγνωριστεί στην αποκαλούμενη αρχή «της εξάντλησης εντός της Κοινότητας του δικαιώματος διπλώματος ευρεσιτεχνίας». Κατά την εταιρία Pharmon, η παρέκκλιση από τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων για λόγους προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας παύει να δικαιολογείται όχι μόνο όταν το προστατευόμενο από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας προϊόν διατέθηκε κανονικά στο εμπόριο σε άλλο κράτος μέλος από τον κάτοχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή με τη συναίνεσή του, αλλά επίσης — όπως εν προκειμένω — όταν το αγαθό διατίθεται στο εμπόριο στη χώρα του κατόχου του αποκλειστικού δικαιώματος από εκείνον που έλαβε σε διαφορετικό κράτος μέλος δεσμευτική άδεια για την εκμετάλλευση του προϊόντος, η οποία εκδόθηκε βάσει παράλληλου διπλώματος ευρεσιτεχνίας.

Αντίθετα, σύμφωνα με όλους τους άλλους παρεμβαίνοντες — Hoechst, κυβερνήσεις, Επιτροπή — η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως δεν μπορεί να έχει το αποδυναμωτικό αποτέλεσμα του δικαιώματος ευρεσιτεχνίας που απορρέει από τη συναίνεση του δικαιούχου του τελευταίου.

3. Θα εξετάσω τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν προς στήριξη των απόψεων αυτών. Η εταιρία Pharmon παρατηρεί, πρώτον, ότι η διαδικασία χορηγήσεως της δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως κατά τον Patents Act νομιμοποιούσε το δικαιούχο του δικαιώματος να επεμβαίνει απευθείας στον καθορισμό των όρων στους οποίους υπόκειται η άδεια εκμεταλλεύσεως, ειδικότερα όσον αφορά το ύψος των δικαιωμάτων που ο κάτοχος της άδειας εκμεταλλεύσεως έπρεπε να του καταβάλει. Δεύτερον, στο επίπεδο του κοινοτικού δικαίου, η ολλανδική επιχείρηση επικαλείται την υπόθεση Hag. Και στην υπόθεση αυτή, τρίτος εκμεταλλευόταν δικαίωμα βιομηχανικής ιδιοκτησίας βάσει διοικητικού μέτρου (δέσμευση ολοκλήρου του κεφαλαίου) χωρίς τη συναίνεση του αρχικού δικαιούχου· εντούτοις, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων έπρεπε να υπερισχύσουν των λόγων του δικαιούχου (απόφαση της 3ης Ιουλίου 1974, υπόθεση 192/73, Van Zuylen κατά Hag AG, Racc. 1974, σ. 731). Η ίδια αρχή πρέπει επομένως να εφαρμοστεί στην προκειμένη περίπτωση. Και πρέπει να εφαρμοστεί κατά μείζονα λόγο, εφόσον εν προκειμένω ο αρχικός δικαιούχος δεν υπέστη, όπως στην

υπόθεση Hag, ολική στέρηση, αλλά μερική απώλεια του δικαιώματός του, απώλεια για την οποία εισέπραξε, μεταξύ άλλων, μια « λογική ανταμοιβή ».

Αλλά, περισσότερο ακόμη, στην υπόθεση Merck (14 Ιουλίου 1981, υπόθεση 187/80, Merck κατά Stephar και Exler, Συλλογή 1981, σ. 2063), αναφέρεται ότι « εναπόκειται στο δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας να αποφασίζει, εν γνώσει όλων των δεδομένων, τις συνθήκες υπό τις οποίες θα εμπορεύεται το προϊόν του... (τότε) αυτός οφείλει να αποδεχθεί τις συνέπειες της επιλογής του, όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία του προϊόντος στο εσωτερικό της κοινής αγοράς ». Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο δέχτηκε την αρχή της *δημιουργικής συναινέσεως* (*constructive consent*). Από αυτό έπεται, υποστηρίζει η εταιρία Pharmon, ότι όποιος στη Μεγάλη Βρετανία υποβάλλει αίτηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας δυνάμει του Patents Act δεν μπορεί να αντιταχτεί στα μειονεκτήματα που η εφαρμογή του νόμου μπορεί να του επιφυλάξει, περιλαμβανομένης και της παραχώρησης δεσμευτικών αδειών εκμεταλλεύσεως σε τρίτους.

Όσον αφορά την αντίθετη άποψη, είναι σκόπιμο να αναφέρω αμέσως ότι η Επιτροπή, αφενός, και η εταιρία Hoechst και οι έξι κυβερνήσεις, αφετέρου, την υποστήριξαν κατά τρόπο εν μέρει διαφορετικό: η μεν πρώτη εμφανίζεται πιο « ψυχρή » και πιο εύκαμπτη, οι δε άλλοι πιο « θερμοί » και πιο άκαμπτοι, ζητώντας από το Δικαστήριο να καθιερώσει γενικό κανόνα, δηλαδή να αποκλείει πάντοτε και σε όλες τις περιπτώσεις τη δυνατότητα η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως να αναλώνει το δικαίωμα ευρεσιτεχνίας. Αναφερόμενος στα επιχειρήματά τους, θα εμμείνω στην άποψη της Επιτροπής και θα αναφέρω τις απόψεις των άλλων παρεμβαινόντων μόνο όταν αφίστανται από την άποψη της Επιτροπής.

Η Επιτροπή αρχίζει αναλύοντας τους σκοπούς των διατάξεων με τις οποίες ορισμένες εθνικές έννομες τάξεις έχουν ρυθμίσει τις δεσμευτικές άδειες εκμεταλλεύσεως, τονίζοντας τη διαφοροποίησή τους και παρατηρώντας ότι κατά τα τελευταία έτη τα μέτρα αυτά σπανίζουν όλο και περισσότερο. Αυτό δεν εμποδίζει, διευκρινίζει η Επιτροπή, το ότι ο θεσμός της δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως ανταποκρίνεται κάποτε σε αξιόλογες απαιτήσεις. Επομένως, το κοινοτικό δίκαιο δεν μπορεί να τον αγνοήσει και αυτό είναι τόσο αληθές, ώστε το 1975 η σύμβαση του Λουξεμβούργου τον ρύθμισε καίτοι κατά τρόπο ατελή. Όσον αφορά ειδικότερα το Ηνωμένο Βασίλειο, η Επιτροπή υπογραμμίζει τον ειδικό χαρακτήρα της κανονιστικής ρύθμισης που καθιέρωσε ο Patents Act (που δεν ισχύει σήμερα): πράγματι, το άρθρο 41 αναφέρεται αποκλειστικά στα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που αφορούν τα τρόφιμα ή τα φάρμακα και σκοπός του είναι τα αγαθά αυτά να πωλούνται στη χαμηλότερη δυνατή τιμή. Εξάλλου, πρέπει να προστεθεί ότι η διάταξη εξασφαλίζει δίκαιη ανταμοιβή στον κάτοχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας.

Αφού χάραξε το ουσιαστικό πλαίσιο, η Επιτροπή διαρθρώνει την άποψή της σε δύο χωριστά μέρη. Στο πρώτο, εξετάζει το ζήτημα που ήγειρε το Hoge Raad ως εάν — και αυτή είναι η κανονική υπόθεση — η άδεια εκμεταλλεύσεως του διπλώματος ευρεσιτεχνίας υπήρξε αντικείμενο *διαπραγματεύσεων* μεταξύ του δικαιούχου και προσώπου που ενεργούσε σε διαφορετική χώρα, για να συμπεράνει ότι στην κατάσταση αυτή « ο δικαιούχος... δεν μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμά του αποκλειστικότητας (και) να εμποδίσει την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, εμποδίζοντας τον αδειούχο του να παραδίδει απευθείας εμπορεύματα σε κράτος μέλος όπου το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας έχει καταχωριστεί » (σ. 12, αριθ. 32).

Η εταιρία Hoechst και ορισμένες κυβερνήσεις δεν συμμερίζονται την άποψη αυτή. Αντίθετα, τη βρίσκω να θεμελιώνεται στη νομολογία του Δικαστηρίου και να είναι πιο καρποφόρα από ό,τι νομίζει η ίδια η Επιτροπή. Η τελευταία αυτή ομιλεί περί συμβάσεως· η σύμβαση όμως δεν είναι παρά μια από τις μορφές με τις οποίες μπορεί να εκφραστεί η συναίνεση ενός προσώπου. Όμως, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά αληθεύουν, αν για να αποκλειστεί η παρέκκλιση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων το αποφασιστικό στοιχείο είναι η ύπαρξη συναινέσεως του δικαιούχου του

διπλώματος ευρεσιτεχνίας, ακόμα και σε περίπτωση όπως η προκειμένη, δεν χρησιμεύουν σε τίποτα τα ερωτήματα πού και πώς ο κάτοχος της δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως έχει για πρώτη φορά διαθέσει στο εμπόριο το προϊόν που παρασκεύασε. Εκείνο που έχει σημασία είναι να διαπιστωθεί βάσει ποίου δικαιώματος το έπραξε· δηλαδή να εξακριβωθεί αν, κατά τη στιγμή της πρώτης κυκλοφορίας στο εμπόριο, έλαβε υπόψη τη ρητή ή σιωπηρή έγκριση του έλκοντος δικαίωμα από την αποκλειστικότητα ή αν ενήργησε κατά της θέλησης του τελευταίου. Θα επανέλθω αργότερα στη θεμελιώδη αυτή πλευρά του προβλήματος.

Στο δεύτερο μέρος των παρατηρήσεών της, η Επιτροπή διερωτάται αν αυτό που ισχύει για τις συμβατικές άδειες εκμεταλλεύσεως (ο κάτοχος της άδειας εκμεταλλεύσεως δικαιούται να πωλεί στη χώρα όπου το προϊόν αποτελεί αντικείμενο αποκλειστικής εμπορικής προστασίας) εφαρμόζεται και στις δεσμευτικές άδειες εκμεταλλεύσεως. Η απάντησή της είναι καταρχήν αρνητική. Σχετική εν προκειμένω είναι η απόφαση Merck, την οποία η εταιρία Pharmon ερμήνευσε κατά τρόπο εσφαλμένο. Πράγματι, είναι αληθές ότι, κατά το Δικαστήριο, « εναπόκειται... στο δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας να αποφασίζει, εν γνώσει όλων των δεδομένων, τις συνθήκες υπό τις οποίες θα εμπορεύεται το προϊόν του »· όμως, είναι επίσης αληθές ότι ο δικαιούχος μπορεί να αποφασίσει μόνο κατά το μέτρο που αυτός ο ίδιος παραχωρεί την άδεια εκμεταλλεύσεως, και όχι όταν η άδεια αυτή του επιβάλλεται.

Ένα άλλο επιχείρημα είναι πάντως αποφασιστικό. Μεταξύ της δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως και της συμβατικής άδειας εκμεταλλεύσεως υπάρχει μια διαφορά η οποία είναι κάτι περισσότερο από τυπική. Πράγματι, στην πρώτη, αυτός που κρίνει τη σκοπιμότητα της παραχώρησης, αφού εκτιμήσει την κατάσταση της αγοράς στην οποία το προϊόν μπορεί να διατεθεί στο εμπόριο, δεν είναι ο δικαιούχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Το κράτος είναι αυτό που κρίνει· και εφόσον λαμβάνει υπόψη τα εθνικά συμφέροντα, είναι προφανές ότι τα αποτελέσματα της άδειας εκμεταλλεύσεως που παραχώρησε δεν μπορούν παρά να εκδηλωθούν εντός των συνόρων του. Με άλλα λόγια, η προϋπόθεση που θέτει η κοινοτική νομολογία για να μην ισχύει η παρέκκλιση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων — το προϊόν πρέπει να διατίθεται στο εμπόριο σε άλλο κράτος μέλος από το δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας και με τη συναίνεσή του — δεν συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση.

Πέρα από τα επιχειρήματα αυτά, η εταιρία Hoechst και οι κυβερνήσεις που παρενέβησαν υπενθυμίζουν ότι οι πράξεις της δημόσιας διοίκησης κράτους μέλους υπόκεινται στην αρχή της εδαφικότητας. Όμως, η τελευταία αυτή αρχή αποκλείει τη μέσω του κοινοτικού δικαίου παραχώρηση δικαιωμάτων στον κάτοχο υποχρεωτικής άδειας εκμεταλλεύσεως, των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση στην επικράτεια άλλων κρατών. Πράγματι, η εν λόγω άδεια είναι μέτρο εξαιρετικής φύσεως το οποίο, για το δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, ισοδυναμεί συχνά με κύρωση· και, αν έτσι έχουν τα πράγματα, τα όρια των αποτελεσμάτων της ταυτίζονται με το σκοπό για τον οποίο έχει ληφθεί, σκοπός που κανονικά συμπίπτει με το συμφέρον του κράτους. Κατά την εταιρία Hoechst, η αναγνώριση σε δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως αποτελεσμάτων εκτός επικρατείας ισοδυναμεί σαφώς με υπέρβαση της γραμμής που οριοθετεί τις αρμοδιότητες που χορηγήθηκαν στην Κοινότητα με τη Συνθήκη.

Η Επιτροπή δεν αποφαίνεται ρητά επί της τελευταίας αυτής παρατηρήσεως. Αντίθετα, παραθέτει την απόφαση GEMA (20 Ιανουαρίου 1981, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 55 και 57/80, Musik-Vertrieb membran κατά GEMA, Συλλογή 1981, σ. 147), καταλήγοντας σε συμπέρασμα το οποίο φαίνεται να συνηγορεί υπέρ της άποψης της εταιρίας Pharmon. Στην υπόθεση αυτή, επρόκειτο για βρετανικές δεσμευτικές άδειες εκμεταλλεύσεως σχετικές με το δικαίωμα αναπαραγωγής και εμπορίας στο Ηνωμένο Βασίλειο μουσικών έργων, τα οποία προστατεύονταν από το δικαίωμα του δημιουργού άλλου κράτους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, στο πλαίσιο μιας κοινής αγοράς που χαρακτηρίζεται από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, « ο δημιουργός...

είναι σε θέση να επιλέγει ... το χώρο, σε οποιοδήποτε από τα κράτη μέλη, που θέτει σε κυκλοφορία το έργο του (και) μπορεί να προβεί σ' αυτή την επιλογή ανάλογα με το συμφέρον του». Επομένως, κατέληξε υπέρ της υπεροχής των κοινοτικών διατάξεων περί της κυκλοφορίας των αγαθών έναντι των μη εναρμονισμένων εθνικών διατάξεων περί εκμετάλλευσης των δικαιωμάτων του δημιουργού.

Από το απόσπασμα αυτό μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι μεταξύ της εταιρίας Pharmon και της εταιρίας Hoechst, η Επιτροπή είναι, τουλάχιστον κατά ορισμένο μέτρο, διστακτική; Όχι. Όπως έχω ήδη αναφέρει, η στάση της είναι αντικειμενική και πραγματιστική. Ισχυρά επιχειρήματα — έτσι μου φαίνεται δυνατό να ανασυνθέσω τη σκέψη της — υπάρχουν τόσο υπέρ της μιας όσο και της άλλης απόψεως. Επομένως, το παν συνίσταται στο να σταθμιστούν τα συμφέροντα αυτά επί του ζυγού του δικαίου και του κοινοτικού συμφέροντος. Επομένως, αφού έλαβε υπόψη: α) ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων στον τομέα των δεσμευτικών αδειών εκμεταλλεύσεως· β) ότι το συμβιβαστό των στόχων τους με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων είναι τουλάχιστον αμφίβολο· γ) ότι δεν φαίνεται πάντως δυνατό — τουλάχιστον σήμερα — να κριθεί ότι οι κανονιστικές αυτές ρυθμίσεις είναι αντίθετες προς τις διατάξεις της Συνθήκης, «είναι προτιμότερο να αποφευχθεί προσωρινά η αναγνώριση στον κάτοχο υποχρεωτικής άδειας εκμεταλλεύσεως το δικαίωμα να παραδίδει απευθείας τα προϊόντα που παρασκευάζονται βάσει της άδειας αυτής σε έδαφος όπου υπάρχει παράλληλο δίπλωμα ευρεσιτεχνίας» (σ. 16, αριθ. 44).

Όπως είναι προφανές, στο απόσπασμα αυτό τονίζεται το επίρρημα «προσωρινά». Πράγματι, η Επιτροπή είναι πεπεισμένη ότι το πρόβλημα των δεσμευτικών αδειών εκμεταλλεύσεως θα βρει οριστική λύση μόνον όταν οι δέκα έννομες τάξεις εναρμονιστούν. Μέχρι τότε, εφόσον θα επιδιώκουν αποκλειστικά το εθνικό συμφέρον, θα ήταν άδικο να ευνοηθεί αυτό ή εκείνο το κράτος μέλος επιτρέποντας την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών που παράγονται βάσει υποχρεωτικής άδειας εκμεταλλεύσεως εκδιδόμενης από τις κρατικές αρχές. Άδικο και — προειδοποιεί η Επιτροπή — επικίνδυνο. Πράγματι, αν το Δικαστήριο δεχτεί την άποψη της εταιρίας Pharmon, τα κράτη που δεν έχουν ακόμη κυρώσει τη σύμβαση περί του κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας θα είχαν καινούριο λόγο για να το αναβάλουν. Εξάλλου, ορισμένα κράτη θα χρησιμοποιούσαν πιο συχνά τις δεσμευτικές άδειες εκμεταλλεύσεως για να επιτρέπουν στις βιομηχανίες τους, τεχνολογικά λιγότερο προηγμένες, να κατακτήσουν σημαντικότερα μερίδια στην εσωτερική και στην κοινή αγορά, εκμεταλλευόμενες διπλώματα ευρεσιτεχνίας για εφευρέσεις που έγιναν σε άλλα κράτη.

Αντίθετα, οι έξι κυβερνήσεις και η εταιρία Hoechst διακατέχονται από εντελώς διαφορετικές ανησυχίες. Γι' αυτές πρωτίστως προέχει να μην τεθούν σε κίνδυνο ή ακόμη να μην εκμηδενιστούν από το κοινοτικό δίκαιο η οικονομική αξία των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και οι χρηματοδοτήσεις για την έρευνα νέων τεχνολογιών, που υποστηρίζονται και ενθαρρύνονται σήμερα από τα εθνικά δίκαια. Επομένως, προτείνουν να αντιταχτεί σαφής άρνηση και χωρίς εξαίρεση σε *κάθε δυνατή αντιστοιχία* μεταξύ των αποτελεσμάτων τα οποία, σε κοινοτικό επίπεδο, απορρέουν από τη συναίνεση του δικαιούχου του διπλώματος ευρεσιτεχνίας και της κατάστασης που δημιουργείται από την παραχώρηση δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως εκ μέρους των εθνικών αρχών.

4. Το άρθρο 36 της Συνθήκης ΕΟΚ ορίζει ότι «οι διατάξεις των άρθρων 30 έως και 34 δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων που δικαιολούνται από λόγους... προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Οι απαγορεύσεις ή οι περιορισμοί αυτοί δεν δύνανται πάντως να αποτελούν ούτε μέσο αυθαιρέτων διακρίσεων ούτε συγκεκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών».

Το Δικαστήριο ερμήνευσε τη διάταξη αυτή με την απόφασή του της 31ης Οκτωβρίου 1974 (υπόθεση 15/74, Centrafarm κατά Sterling Drug, Racc. 1974, σ. 1147). Ως διάταξη εξαιρετικού χαρακτήρα, αναφέρει η απόφαση, « πράγματι, το άρθρο 36 της Συνθήκης επιτρέπει παρέκκλιση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων *μόνο κατά το μέτρο* που δικαιολογείται προς διασφάλιση των δικαιωμάτων που συνιστούν το ειδικό αντικείμενο της ιδιοκτησίας αυτής ». Στην περίπτωση των παραλλήλων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, « όταν το προϊόν έχει νόμιμα διοχετευτεί στην αγορά κράτους μέλους από το οποίο εισήχθη, από τον *ίδιο το δικαιούχο ή με τη συναίνεσή του* », ο απαραίτητος αυτός χαρακτήρας δεν υπάρχει. Επομένως, η παρέκκλιση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων δεν δικαιολογείται.

Αποφαινόμενο κατά τον τρόπο αυτό, το Δικαστήριο δέχτηκε στο « σώμα της κοινοτικής νομιμότητας » την αρχή σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα και οι εξουσίες που απορρέουν από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας θεωρούνται ότι έχουν αναλωθεί και επομένως δεν μπορεί πλέον να γίνει επίκλησή τους όταν το προστατευόμενο αγαθό διατέθηκε στο εμπόριο — ακριβώς από το δικαιούχο ή με τη συναίνεσή του — σε οποιαδήποτε χώρα της Κοινότητας. Οι λόγοι που οδήγησαν το Δικαστήριο να δεχτεί τον κανόνα αυτό (αποκαλούμενο « ανάλωση του δικαιώματος αποκλειστικότητας ») έχουν διευκρινιστεί με την απόφαση Merck με την οποία κρίθηκε ότι: « το να επιτραπεί στον εφευρέτη ή στους έλκοντες από αυτόν δικαιώματα να επικαλούνται το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας που κατέχουν σε ένα κράτος μέλος για να αντιταχθούν στην εισαγωγή του προϊόντος, το οποίο διέθεσαν *ελευθέρως* στο εμπόριο εντός άλλου κράτους μέλους... θα συνεπήγετο στεγανοποίηση των εθνικών αγορών αντίθετη προς τους σκοπούς της Συνθήκης ».

Ιδού επομένως ένα πρώτο χρήσιμο στοιχείο για την επίλυση του προβλήματός μας: *όταν η συναίνεση του δικαιούχου ελλείπει* τότε μόνον ένα εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων μπορεί να θεωρηθεί ότι δικαιολογείται από λόγους προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Επομένως, λίγο ενδιαφέρει — όπως έχω ήδη παρατηρήσει στο σημείο 3 — να διευκρινιστεί πώς και πού το προϊόν που προστατεύεται από δίπλωμα ευρεσιτεχνίας διατέθηκε στο εμπόριο: αντίθετα, για την κυκλοφορία προϊόντων που προστατεύονται από δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, είναι ουσιαστικό να αποδειχτεί αν ο δικαιούχος συναίνεσε στην πρώτη διάθεση των αγαθών αυτών στην αγορά. Για να συναχθεί όμως το συμπέρασμα ότι η συναίνεση που έδωσε ο έλκων δικαίωμα είναι το κλειδί που ανοίγει τις πόρτες της κοινής αγοράς για τα προϊόντα τα οποία καλύπτονται από δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, η απόφαση Merck περιλαμβάνει πρόσθετα στοιχεία και αποφασιστικά, κατά την άποψή μου.

Πράγματι, δικαιούχος ενός διπλώματος ευρεσιτεχνίας σε κράτος μέλος, η επιχείρηση Merck αντιτάχτηκε στην εισαγωγή από ορισμένους τρίτους προϊόντος που η ίδια είχε διαθέσει στο εμπόριο σε άλλο κράτος μέλος όπου η εφεύρεσή της — και εδώ βρίσκεται η ουσία της διαφοράς — δεν καλυπτόταν από δίπλωμα ευρεσιτεχνίας. Η Επιτροπή και ένας από τους διαδίκους της κύριας δίκης υποστήριξαν ότι η στάση της επιχείρησης Merck ήταν αδικαιολόγητη, εφόσον είχε ωθηθεί « ελεύθερα και εκουσίως » να διαθέσει το αγαθό στο δεύτερο κράτος. Αντίθετα, η εταιρία Merck, υποστηριζόμενη από τη γαλλική και βρετανική κυβέρνηση, ισχυρίστηκε ότι η εφαρμογή της αρχής αυτής θα αναιρούσε το αντικείμενο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Πράγματι, εφόσον το δικαίωμα που αφορά το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας δεν αναγνωρίζεται από τη νομοθεσία της χώρας στην οποία το προϊόν της εταιρίας είχε προσφερθεί προς πώληση, δεν θα απέλαυε του μονοπωλίου να θέσει πρώτη το προϊόν σε κυκλοφορία.

« Ενόψει των ανωτέρω αντιθέτων γνωμών — έκρινε το Δικαστήριο — πρέπει να διευκρινιστεί ότι η υπόσταση του δικαιώματος ευρεσιτεχνίας έγκειται ουσιαστικώς στη χορήγηση στον εφευρέτη του αποκλειστικού δικαιώματος να θέσει πρώτος σε κυκλοφορία το προϊόν... διασφαλίζοντάς του το μονοπώλιο εκμεταλλεύσεως του προϊόντος του, (το εν λόγω δικαίωμα) επιτρέπει στον εφευρέτη να

επιτυγχάνει την ανταμοιβή της δημιουργικής του προσπαθείας *χωρίς, πάντως, να του εγγυάται αυτή την ανταμοιβή υπό οποιεσδήποτε συνθήκες*». Για παράδειγμα, η ανταμοιβή δεν του εξασφαλίζεται αν ο εφευρέτης αποφάσισε «εν γνώσει όλων των δεδομένων, υπό ποίες συνθήκες θα εμπορεύεται το προϊόν του, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να το διοχετεύει σε κράτος... όπου δεν υφίσταται κατά νόμον προστασία με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για το εν λόγω προϊόν». Πράγματι, εν προκειμένω υπερισχύει η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας, δηλαδή «μια θεμελιώδης αρχή αποτελούσα τμήμα των νομικών και οικονομικών συνθηκών που ο δικαιούχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας οφείλει να λάβει υπόψη προκειμένου να καθορίσει τον τρόπο ασκήσεως του αποκλειστικού του δικαιώματος».

Δεν ήταν δυνατό να γίνει σαφέστερη επιλογή υπέρ της «βουλητικής» ερμηνείας της αρχής της ανάλωσης του δικαιώματος. Μπορεί να γίνει το ίδιο στην υπό κρίση υπόθεση; Προσωπικά διάκειμαι ευνοϊκά σε μια τέτοια λύση, για το λόγο επίσης ότι η επιλογή αυτή είναι η μόνη που μπορεί να εξασφαλίσει στην απόφαση του Δικαστηρίου την αναγκαία ευκαμψία. Πράγματι, είμαι πεπεισμένος ότι το πρόβλημα που έθεσε στο Δικαστήριο το Hoge Raad δεν επιτρέπει μονοσήμαντες λύσεις, όπως εκείνες που προτείνουν η εταιρία Pharmon, αφενός, και η εταιρία Hoechst και οι έξι κυβερνήσεις, αφετέρου. Στο παρόν στάδιο της κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως στον τομέα των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και αν ληφθούν υπόψη οι διαφορές μεταξύ των νομοθεσιών με τις οποίες τα κράτη ρυθμίζουν τις άδειες εκμεταλλεύσεως, τέτοια ακαμψία θα εμφάνιζε δύο τουλάχιστον κινδύνους: τον κίνδυνο της εύκολης σταγενοποιήσεως των εθνικών αγορών ή, αντίθετα, τον κίνδυνο ανεξέλεγκτης αναλώσεως των δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας από το ένα ή το άλλο κράτος. Δεν είναι αναγκαίο, διότι η Επιτροπή το έπραξε ήδη, να επισημάνω τα αποτελέσματα των δυνατών αυτών εξελίξεων στο επίπεδο της κοινοτικής ολοκληρώσεως στον τομέα των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας ή την οικονομική και επιστημονική εκμετάλλευση των εν λόγω διπλωμάτων.

Η άποψη όμως που προτείνω στο Δικαστήριο δεν δικαιολογείται αποκλειστικά βάσει επιχειρημάτων νομοθετικής πολιτικής. Εκκινώ από ένα αναμφισβήτητο δεδομένο: η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως συνίσταται κανονικά σε απαλλοτρίωση του δικαιώματος αποκλειστικότητας εν ονόματι και για την ικανοποίηση εθνικού συμφέροντος. Όμως, αν αυτή είναι η φύση που πρέπει να αναγνωριστεί στη δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως, η εταιρία Pharmon σφάλλει όταν υποστηρίζει σχετικά ότι, «ελλείψει συναινέσεως» εκ μέρους του δικαιούχου του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, μπορεί «να αντισταθμιστεί» ή «να αντικατασταθεί» από τη διοικητική απόφαση. Αλλά και η Επιτροπή σφάλλει όταν ισχυρίζεται ότι η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως συνεπάγεται κατ' ανάγκη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ κράτους και δικαιούχου — διότι το μεν κράτος την επιβάλλει, ο δε δικαιούχος την υφίσταται — και ότι κατά συνέπεια η πράξη αυτή ουδέποτε μπορεί να περιέχει στοιχείο συναινέσεως.

Το γεγονός είναι ότι, κατά την Επιτροπή, συναίνεση ισοδυναμεί με σύμβαση (βλέπε παραπάνω σημείο 3). Πρόκειται όμως για κάπως σχηματική θεώρηση της πραγματικότητας. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει σύμβαση αλλά συναίνεση, όταν επιχείρηση, νομικά ή οικονομικά ελεγχόμενη από το δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, υποβάλλει την αίτηση χορηγήσεως δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως. Και ας μη μου αντιταχτεί ότι η υπόθεση είναι αφηρημένη, εφόσον είναι καθ' όλα κατανοητό ότι ο δικαιούχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας προτιμά να επιτύχει, με παρένθετο πρόσωπο, μέτρο διεπόμενο από τη νομοθεσία του κράτους, παρά να υποκύψει στο νόμο της αγοράς, διαπραγματευόμενος με τρίτο την παραχώρηση άδειας εκμεταλλεύσεως.

Θα μπορούσα να αναφέρω άλλα παραδείγματα, λίγο ή πολύ ηθελημένης ή συνειδητής συμπτώσεως, μεταξύ του συμφέροντος του κράτους και του συμφέροντος του δικαιούχου. Πάντως, το παράδειγμα που ανέφερα αρκεί

για το στόχο μου. Όπως η νομική αδυναμία λήψεως διπλώματος ευρεσιτεχνίας, έτσι και η δεσμευτική άδεια εκμεταλλεύσεως είναι στοιχείο που στερεί το δικαιούχο του διπλώματος ευρεσιτεχνίας από τη συναφή προστασία του δικαιώματός του. Κατά συνέπεια, ο δικαιούχος ο οποίος, γνωρίζοντας όλες τις λεπτομέρειες του πλαισίου εντός του οποίου ενεργεί, εκτίθεται *εκουσίως* στη στέρηση αυτή, επιτρέπει *εκουσίως* όπως το δικαίωμά του προσβληθεί από τη δημόσια εξουσία και οφείλει να δέχεται τις συνέπειες της επιλογής στην οποία προέβη. Cuis commoda eius et incommoda έλεγαν οι Λατίνοι: κατ' ουσία, αυτή είναι επίσης η ηθική στην οποία θεμελιώνεται η απόφαση Merck.

Βάσει των στοιχείων αυτών, εναπόκειται επομένως στο εθνικό δικαστήριο να διαπιστώνει, κατά περίπτωση, αν η παραχώρηση δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως συνιστά για το δικαιούχο διπλώματος ευρεσιτεχνίας νομική πράξη αβέβαιη όσον αφορά την *ύπαρξή* της και την ημερομηνία *εκδόσεώς* της, σε σχέση με την οποία η ενδεχόμενη και μεταγενέστερη διάθεση στο εμπόριο του προστατευόμενου από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας προϊόντος δεν φαίνεται συνδεδεμένη άμεσα ή έμμεσα με τη ρητή ή σιωπηρή εκδήλωση της συναίνεσής του. Μετά την εξέταση αυτή, τα προβλήματα που έθεσε το ολλανδικό δικαστήριο με τα ερωτήματα 2 και 3 της Διάταξης περί παραπομπής αποβάλλουν κάθε σημασία.

5. Βάσει των σκέψεων που αναπτύχτηκαν ώς τώρα, προτείνω στο Δικαστήριο, στο ερώτημα 1 που υπέβαλε το Hoge Raad με Διάταξη της 13ης Ιανουαρίου 1984, να δώσει την ακόλουθη απάντηση:

« Στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, οι διατάξεις της Συνθήκης ΕΟΚ περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων δεν εμποδίζουν όπως ο δικαιούχος διπλώματος ευρεσιτεχνίας ασκεί το δικαίωμα που του παρέχει η νομοθεσία του κράτους του, μέλους της ΕΟΚ, να αντιτάσσεται στην εισαγωγή και στην εμπορία στο εν λόγω κράτος προϊόντος προστατευόμενου από το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, όταν πρόκειται για προϊόντα τα οποία παρασκευάζονται σε άλλο κράτος μέλος και τα οποία πωλούνται και παραδίδονται απευθείας από το εν λόγω κράτος μέλος σε αγοραστή που κατοικεί στο πρώτο κράτος μέλος από τον κάτοχο δεσμευτικής άδειας εκμεταλλεύσεως που δόθηκε βάσει παραλλήλου διπλώματος ευρεσιτεχνίας, το οποίο ο ίδιος δικαιούχος του πρώτου διπλώματος ευρεσιτεχνίας κατέχει στο δεύτερο αυτό κράτος. Και τούτο υπό την προϋπόθεση ότι ο κάτοχος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας δεν εκδήλωσε ρητά ή σιωπηρά, πριν ή μετά τη διάθεση στο εμπόριο του προϊόντος, τη συναίνεσή του για την εκμετάλλευση από τρίτους του δικαιώματος του οποίου είναι κάτοχος.

Λαμβάνοντας υπόψη την απάντηση αυτή, προτείνω στο Δικαστήριο να μην αποφανθεί επί των άλλων ερωτημάτων. »